

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

BEYÂNÎ TEFSÎR YÖNTEMİ ve ÖRNEKLERİ
(*et-Tefsîru'l-Beyânî li'l-Qur'âni'l-Kerîm*)

Dr. ÂiŖe Abdurrahmân bintu'Ŗ-Ŗâti'

1. bsk. İstanbul 2015

iŖaret yayınları

Ankara cad. No: 31/208 Cağaloğlu-İstanbul

Tel: (0 212) 519 17 28—528 30 61-62-63

Fax: (0 212) 528 30 59

isaret@isaretyayinlari.com.tr

www.isaretyayinlari.com.tr

BEYÂNÎ TEFSİR YÖNTEMİ ve ÖRNEKLERİ

(*et-Tefsîru'l-Beyânî li'l-Qur'âni'l-Kerîm*)

DR. ÂİŞE ABDURRAHMÂN BİNTU'Ş-ŞÂTİ'

Çevirenler

Ertuğrul Özalp

Prof. Dr. Ömer Aydın

işaret

İŞARET YAYINLARI: 161

Kur'ân Kitâblığı

Kitâbın orijinal adı ve Yazarı
et-Tefsîru'l-Beyânî li'l-Qur'âni'l-Kerîm
Dr. Âişe Abdurrahmân bintu's-Şâti'

1. bsk. İstanbul 2015

© İşaret Yayınları

Genel Yayın Yönetmeni
Dr. İsmet Uçma

Çevirenler
Ertuğrul Özalp-Prof. Dr. Ömer Aydın

Dizgi
Ö.A.

Tashih-Sayfa Düzeni
E.Ö.

Kapak
Yunus Karaaslan

Baskı-Cilt
Aktif Matbaa ve Reklam Hizmetleri
Sanayi Ticaret Limited Ş.T.İ.
Tel: (0 212) 612 12 22
aktif@aktifmatbaa.com
Sertifika no: 13978

ISBN
978-975-350-291-7

Sertifika no
15826

Mizanpaj programı: QuarXPress
Font/Karakter: Utopia
Metin: 9.7 ve 9.2 pt. (satır arası: 13 ve 12.5 pt., paragraf arası: 2 mm.)
Dipnot: 8.7 pt. (satır arası: 12 pt.)

İşaret Yayınları
Ankara cad., No: 31/208—Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0 212) 519 17 28—528 30 61-62-63
Fax: (0 212) 528 30 59
isaret@isaretyayinlari.com.tr
www. isaretyayinlari.com.tr

İÇİNDEKİLER

Âişe Abdurrahmân'ın Hayâtı ve Eserleri.....	7
Birinci Baskıya Önsöz.....	9
Beşinci Baskıya Önsöz.....	17

SÛRELER

93. Duhâ sûresi.....	23
94. İnşirâh sûresi	69
99. Zilzâl sûresi	101
100. 'Âdiyât sûresi	131
79. Nâzi'ât sûresi	155
90. Beled sûresi.....	217
102. Tekâsür sûresi	257
96. 'Alak sûresi.....	289
68. Kalem sûresi	327
103. 'Asr sûresi	383
92. Leyl sûresi	411
89. Fecr sûresi.....	451
104. Hümeze sûresi.....	513
107. Mâ'ûn sûresi.....	533

ÂİŞE ABDURRAHMÂN'IN HAYÂTI ve ESERLERİ

Âişe Abdurrahmân, 1913'te Mısır'ın Delta bölgesinin kuzeyindeki Dimyât şehrinde Ezherli âlim bir babanın kızı olarak dünyâya geldi. Anne ve baba tarafından dedeleri de Ezher âlimlerinden ve ileri gelenlerindendi. Babası kızına *ummu'l-hayr* [hayrın annesi] lakabını taktı ve kendisini erken yaşlarda Kur'ân hıfzına gönderdi. 1929'da Medresetu'l-Benât'ın denklik diplomasını –bütün Mısır'da– birincilikle aldı. 1931'de lise diplomasını aldı. Ardından Külliyyetu'l-Benât'ta idarî me'mur olarak görev yaptı. Bu arada Mısır'ın büyük gazetelerinde İslâmî-ictimâî makâleler yazmaya başladı. Bu yazılarında, Bintu'ş-Şâtî' [sâhilin kızı] müsteâr ismini kullanan Âişe Abdurrahmân büyük bir şöhret yakaladı. 1934'te Kahire Üniversitesi Arab Dili bölümüne girdi ve 1939'da bitirdi. 1941'de master tezini tamamladı ve hocası Emîn el-Hûlî ile evlendi. Bu evlilik, 1966'da Emîn el-Hûlî'nin vefâtına kadar devâm etti. 1950'de Tâhâ Huseyn'in jüri üyeleri arasında bulunduğu tez savunmasında doktor unvanını aldı.

Âişe Abdurrahmân, sâdece bir yazar, düşünür, edebiyatçı ve araştırmacı değildi. O, çeşitli Arab üniversitelerinde Arab Dili ve Tefsîr hocalığı yapmış ender müslüman kadınlardan biriydi. Fas Karaviyyîn ve Ayn Şemş Üniversitesi hocalıklarının yanısıra, Umm Dermân Üniversitesi (1967), Hartûm ve Cezâyir Üniversiteleri (1968), Beyrut Üniversitesi (1972), İmârât Üniversitesi (1981) ve Riyâd Külliyyetu't-Terbiye li'l-Benât'ta (1975-1983) misâfir öğretim üyesi olarak bulundu.

Tefsîr, Arab edebiyatı, dînî ve sosyal konular hakkında çok sayıda eser veren ve pek çok ilmî toplantıya konuşmacı olarak katılan Âişe Abdurrahmân, 1 Aralık 1998 günü vefât etti.

Âişe Abdurrahmân'ın belli-başlı eserleri şunlardır:

1) *Qaziyyetu'l-Felâh*, 1939.

- 2) *Seyyidetu'l-'Uzbe: Rivâyetun Mısriyyetun Vâqı'ıyyetun*, 1944.
- 3) *el-Hayâtu'l-İnsâniyye inde Ebi'l-'Alâ'*, 1944.
- 4) *Ric'atu Fir'avn*, 1949.
- 5) *Suverun min-Hayâtihinne: Mecmû'atun Qasasiyyetun*, 1957.
- 6) *Sırru's-Şâti': Mecmû'atun Qasasiyyetun*, 1958.
- 7) *et-Tefsîru'l-Beyânî li'l-Qur'âni'l-Kerîm*, 1962.
- 8) *eş-Şâiretu'l-'Arabıyyetu'l-Mu'âsıra*, 1963.
- 9) *Ebu'l-'Alâ el-Ma'arrî*, 1965.
- 10) *'Ale'l-Cisr: Rihletun beyne'l-Hayâti ve'l-Mevt*, 1968.
- 11) *Qiyemun Cedîdetun li'l-Edebi'l-'Arabıyyi'l-Qadîm ve'l-Cedîd*, 1969.
- 12) *Maqâl fi'l-İnsân*, 1969.
- 13) *Luğatunâ ve'l-Hayât*, 1970.
- 14) *Ma'a'l-Mustafâ*, 1970.
- 15) *Muqaddime fi'l-Menhec*, 1971.
- 16) *el-Qur'ân ve't-Tefsîru'l-'Asrî*, 1971.
- 17) *Ma'a Ebi'l-'Alâ fi Rihleti Hayâtihi*, 1972.
- 18) *el-Qur'ân ve Qazâyâ'l-İnsân*, 1972.
- 19) *el-İsrâiliyyât fi'l-Ğazvi'l-Fikrî*, 1975.
- 20) *Arzu'l-Mu'cizât*, 1977.¹

¹ Âişe Abdurrâhmân'ın hayâtı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bkz. Halîl Ahmed, *Mevsû'atu A'lâmi'l-Arabi'l-Mübdein fi'l-Qarni'l-İşrîn*, c. II, Beyrut 2001 s. 753; *The Challenge of the Middle East*, Amsterdam 1982, s. 67-72; *Mevsû'atu Fikri'l-İslâmî*, Kahire, s. 585-589; *Encyclopedia of Arabic Literature*, c. I, London, s. 18; *The Encyclopedia of İslam Three Fasc*, II, Leiden 2007, s. 16; *The Oxford; Encyclopedia of the Modern Islamic World*, c. I, New York 1995, s. 4-5; <http://islamstory.com/ar>. (Çevirenler)

BİRİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

Bismillâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm

Hamd O'nadır; yardım istenecek O'dur!

Her dilin, otantik zevkine âid yüksek örnekler, söz san'atına âid üstün misâller olarak kabûl edilen edebî şaheserleri vardır. Nesillerimiz, okuyanların ellerine aldıkları veyâ öğrencilerin ve okuyucuların önlerine koydukları seçme Arabca şiir ve metinlere yönelerek geçip gitti. Biz edebiyat dersi verenler ya da en azından çoğumuz, mu'allaqât, naqâiz [hiciv], mufaddaliyât, meşhur hamriyyât [şarâb şiirleri], humâsiyyât, merâsî [mersiyeler], medhiyyât [medhiyeler], gazeliyyât [aşk şiirleri], atasözleri türünden resâil, emâlî ve maqâmât ile meşgul olduk. Bunlar ve benzerleri, bizim Kur'ân-ı Kerîm'den uzak kalmamıza sebep oldu. O Kur'ân ki, Arab dilinin en büyük kitabı, onun kalıcı beyânî mu'cizesi ve en yüksek örneği olduğu husûsunda herhangi bir tartışma yoktur. Bu yüzden onun zevkine ulaşmak, duygusunu ve mizâcını idrâk etmek isteyen, onun beyânî sırrlarını, ifâde ve uslûb özelliklerini görmek isteyen her Arab'ın onunla ilişkiye geçmesi zorunludur.

Biz üniversitede tefsîr dersinde bu zengin hazîneyi terk ediyoruz. Çok azımız, şiir dîvânlarına ve meşhur yazarların nesirlerine mahkûm ettiğimiz Arab dili araştırmaları sahâsına onu naklediyor. Tefsîr dersinde sürekli ta' kib ettiğimiz metod –ki bu, zâmânın yaklaşık dörtte-birini almaktadır–, taklîdî-naklî bir yöntemdi ve Kur'ân'ın metnini eski müfessirlerin yaptıkları tarzda anlamaktan öteye geçmiyordu. Bu durum, şeyhimiz üstâd Emîn el-Hûlî ortaya çıkıp da, bu taklîdî metodu terk edip onu kendi orijinal metoduyla –ki bunu benim de aralarında bulunduğum öğrencileri kendisinden öğrenmiştir– luğavî-beyânî bir metin olarak ele alınmaya kadar devâm etti. Ne yazık ki bugün bile

Kur'ân'ın edebî tefsîri, "tefsîr"ın alt konusu çerçevesine hapsedilmiş, daha fasîh bir kültürle birlikte beyânî araştırma alanına intikâl ettirilmemiştir. Nerede kaldı ki, onun asıl metni hâline gelsin!

Üniversitelerdeki biz Arab dili hocalarının çok azı, Kur'ân metnini diğer metinlere uyguladığımızı benzer bir şekilde metodik bir araştırma konusu yapmaya teşebbüs etmektedir. Hâlbuki o metinleri, beyânî i'câz husûsunda Kur'ân-ı Kerîm ile mukâyese etmeye imkân bile yoktur. Üniversitede geçirdiğim vaktimin dörtte-birini, muhtelif fakültelerdeki Arab dili bölümlerindeki luğat ve edebiyat imtihânlarındaki soruların araştırmasına ayırdım. Fakat bunların içinde Kur'ânî beyân hakkında tek bir soru bulamadım. Bu durum, bu düşüncenin kâfi derecede açıklanmadığına ve özümsevenmediğine delâlet etmektedir.

Genel anlamda Kur'ânî araştırmalar methodsuz olarak yapılmakta ve bununla ehil olmayan müellifler ilgilenmektedir. Bu arada Mustafâ Sâdik er-Râfi'tî'nin i'câzu'l-Kur'ân konusundaki çalışmasını unutmadım. *el-İ'câzu'l-Beyânî* kitâbımızın girişinde onun değerinden söz etmişim.¹

Yıllardan beri, Kur'ân metnini luğat ve beyân olarak araştırma husûsundaki çalışmalarımı, öğrenmiş olduğum metodu uygulayarak sürdürüyorum. Başka şaheser metinlerle çokca iştiğal etmiş olmama rağmen, bu çalışmanın gözleri kamaştıran ihtişâ-

¹ Bu araştırmamı tamâmladıktan sonra, 1960'ta bir konferans vermek üzere Dımaşk Üniversitesi'ne da'vet edildiğim zamân, oradaki birçok üstâd ve âlime bu çalışmamdan bahsettim. Bunun üzerine Şerî'a Fakültesi'nin dekanı Prof. Dr. Muhammed el-Mübârek bana *min-Menheli'l-Edebi'l-Hâlid* isimli kitâbından bir nüsha hediye etti. Bu kitâbda, Kur'ân-ı Kerîm'deki ba'zı belâğat özelliklerini açıklama doğrultusunda bir girişim söz konusudur. Fakat o, bizim beyânî tefsîr konusundaki metodumuzdan farklıdır.

mından; aklımı, zevkimi ve vicdânımı tatmin etmesinden dolayı, bir kuşku içinde kendi kendime şunu sormadan edemiyorum: Benim daha önceki Arab luğati anlayışım ve onun beyânî sırrlarını idrâkim doğru değil miydi?

Çünkü ben, ilmle meşgul dîndar bir âilde doğduğum için, küçüklüğümden beri bütün dikkatimle bu Kur'ân'ı dinlemeye, onu heyecan ve huşû' içinde okumaya alışkın idim. Onun beyânını, ancak metinleri özel olarak araştırmaya başladıktan ve Arab dilinin edebî kültürüyle temelden ilişki kurduktan sonra tam olarak anlamaya başladım. Bu şekilde araştırmalarım da derinleşmem ve Arab dilini kavrayışım arttıkça, bu muhkem metnin ihtişamı karşısında nefesim kesildi ve onun mu'ciz âyetlerini tekrar tekrar okudum. Bu sâyede, söz san'atı sâhibi ve luğatin dillerinin emrinde olduğu Arabların, neden onun misli bir sûre getiremeyip Muhammed'in (s.a) nübüvvetine îmân ettiklerini anladım. Çünkü o, kendileri gibi yemek yiyen ve pazarlarda dolaşan bir beşer olduğu hâlde, nübüvvetinin mu'cizesi ve risâletinin âyeti [alâmeti/delîli] olarak Kur'ân âyetlerini onların arasında okuyordu.

Ben bu girişimin, üniversitedeki edebiyat araştırması içinde onun benzeri veyâ ondan daha iyi bir yer elde etmesi ümidini taşıırken, aynı zamânda Üstâd'ın [Emîn el-Hûlî'nin] açıklamış olduğu Kur'ân-ı Kerîm'in metni için metodik araştırmasının bu husûstaki her şeyden önce gelmesi gerektiği husûsunu te'kid etmeyi arzu ediyorum. Bunun sebebi, Kur'ân'ın sâdece Arab dilinin en büyük kitabı olması değildir. Bunun sebebi aynı zamânda, bu husûsta çeşitli yönlerden araştırmaya önem verenlerin ve bizzât onun maksadlarını araştıranların, onun eşsiz üslubunu anlamaksızın ve onun delâletini idrâk etmeye yardım eden beyânî sırrlarını görmeksizin, onun maksadlarından hiç birine ulaşamayacaklarıdır. Bu husûsta araştıracının, "Kur'ân'dan fikhî

hükümler çıkarmayı, onun ictimâî, luğavî veyâ belâğî mes'eleler hakkındaki tutumunu açıklamayı istemesi" ile, "Kur'ân-ı Kerîm'in âyetlerini tefsîr kitâblarında gördüğümüz tarzda tefsîr etmeyi istiyor olması" aynıdır. Zîrâ bu, öncelikle istediği şeyi ortaya koymasını ve maksadı için Kur'ân kelimelerini ve uslûblarını, tümevarım metoduna istinâd eden bir araştırmayla anlamasını ve onun ifâde sırrlarını görmesini gerektirmektedir.

Kuşkusuz Kur'ân-ı Kerîm, Arabca'yı lisân edinmiş olan muhtelif halkların zevk ve idrâk birliğinin kaynağıdır. Onların mahalî lehceleri çok çeşitli, mîzâcları birbirinden farklı ve söz san'atında özel uslûbları birbirine zıdd olsa da, bu lehceleri ve böl-geleri değişik, iklim şartlarının etkilerinin farklı olduğu Arabca konuşan halklar indinde değerli bir kitâb olarak telakkî edilen Kur'ân-ı Kerîm, orijinal saflığında kalmıştır. Nitekim onlar indinde Kur'ân, bir akîde, şerî'at ve program kitâbı olarak da telakkî edilmektedir.

Ne var ki, Kur'ân çeşitli halkların dînî kitâbı olduğu hâlde, Arabların Kur'ân-ı Kerîm anlayışlarının ve onun yorumunun ma'rûz kaldığı dînî, siyâsî ve târihî şartlar, Kur'ân'ın luğat ve beyân bakımından Arabca'da olduğu gibi saf ve orijinal bir metin olarak algılanmasına mâni oldu. Çünkü bu algılamaya, ortaya çıkan mezhebcilik ve grubculuk şâibeleri karıştı.

Kur'ânî araştırmalarla ilgisi bulunan herkes, tefsîr kitâblarının, –kerhen [istemeyerek/zoraki] veyâ nifâk amacıyla İslâm'a giren yahûdîlerin, müslümanların dînî kitâblarını İsrâîlî unsurlarla anlamaya çalışma girişimi olan– İsrâîliyyât ile doldurulduğunu bilir. Herkesce bilinen bu husûsta söz etmeyi bırakıp doğuda Çin'den Hind'e, batıda Fas'tan Endülüs'e kadar uzanan geniş bir alana dağılmış çeşitli mezhebî, siyâsî ve grubsal taassubların birbirinden kopardığı müfessirlerin algılarının, düşüncelerinin, çevrelerinin ve kişisel özelliklerindeki farklılıklarının

bir neficesi olarak ortaya çıkan başka şâibelere işâret etmek istiyorum. Bu durum doğal olarak, İslâm'ın dînî Kitâb'ını kendine hâss şartların etkisi altında algılayan ve müfessirlerin onu çeşitli açılardan Arab dili zevkinden ve orijinal mîzâcından yoksun bırakacak şekilde tefsîr ettiği çeşitli toplumlar ve grublar peşpeşe ortaya çıktı. Ba'zan onu; taassub sapıklığı, yöntem hatâsı veyâ anlayış eksikliği hedefinden saptırmaktadır.

Kur'ânî çalışmalar tefsîr kitâbları açısından zengindir. Onların bir kısmının, özellikle i'râbî veyâ belâğî yöne ağırlık verdikleri açıktır. Ba'zıları ise, özellikle kelimelerini, mecâzlarını, kasemlerini veyâ nazmını incelemiştir. Meselâ; ez-Zemahşerî *el-Keşşâf* tefsîrinde “belâğat”a önem vermiştir. Abdulkâhir el-Cürcânî ve el-Kâdî el-Bâkîllânî, i'câz ve delilleri bakımından “nazm”a önem vermişlerdir. el-Mâverdî, İbn Hazm, el-Kâdî İbnu'l-Arabî, eş-Şâtubî ve el-Cessâs “ahkâm” konusunda yazmışlardır. Muhyiddîn Ebu'l-Bekâ el-'Abkerî'nin kitâbı, “i'râb şekilleri ve kırâ'atler” konusundadır. İbn Hâleveyh'in kitâbı, “Kur'ân-ı Kerîm'in 30 sûresinin i'râbı” hakkındadır. İbn Kayyim el-Cevziyye'nin kitâbı, “Kur'ân'ın kasemleri” hakkındadır. Râğîb el-İsfahânî'nin kitâbı, “Kur'ân'ın müfredâtı/kelimeleri” hakkındadır. Ebû Ubeyde'nin kitâbı, “Kur'ân'ın mecâzı” hakkındadır. Ebû İshâk ez-Zeccâc, “me'âni'l-Kur'ân ve i'râbı” hakkında yazmıştır. Ebû Ca'fer b. en-Nehhâs, “Kur'ân'ın i'râbı” konusunda yazmıştır. İbn Kuteybe, Mekkî b. Ebî Tâlib Hammûş el-Kaysî, Ebu'l-Berekât b. el-Enbârî ve burada sayamayacağım başkaları “Kur'ân'ın ğarîbi” konusunda yazmışlardır. İnsâf sâhibi biri, Kur'ân'a hizmet yolunda değerli gayretler göstermiş ve eserlerini kendilerinden sonrakilere için bir kaynak olarak bırakmış olan bu zâtlardan hiç birinin katkısını inkâr edemez. Fakat onların i'tirâfıyla tefsîr, olgunlaşmamış ve pişmemiş Arabca ilmlerden biri olmaya devâm etmektedir. İşte bu i'tirâf; gayretim, gücüm ve ihtisâsım oranında bu değerli alana girmem için bana fırsat tanımaktadır. Yine bu i'tirâf, mecbûr kaldığımda, Arabca'nın aslî rûhundan uzak,

muhkem Kur'ân'ın beyânı için nass ve rûh olarak gereksiz gördüğüm ba'zı görüşleri, yorum ve yaklaşımları reddetmemde bana destek sağlamaktadır.

Bugün Arab halkları vahdete meydan okudukları vakit, çevremiz ve lehçelerimiz farklı, medenî ve san'atsal mirâslarımız birbirine zıdd olmasına rağmen, kendisinde bir lisân ve vicdân telakkî ettiğimiz yüce Kitâb'ımıza sığınmıyoruz. Nitekim müslümanlar, bölgelerinin değişik ve dillerinin farklı olmasına rağmen onda bir akide, şerî'at ve program telakkî etmektedirler.

Mübîn Arabca olan Kitâb'ımız hakkındaki bu telakkî, mezhîbî ve grubsal yorumların, yabancı algıların yol açtığı perdelelerin ötesine geçerek saflığın zirvesinde ve asâletin ihtişamı içinde olan o yüce cevhere ulaşan bağımsız hassâs bir metodla onu araştırmak, anlamak ve algılamak husûsunda ciddî bir girişimde bulunduğumuz zamân gerçekleşecektir.

Burada arzettiğim şey, bu Ebedî Mu'cize'nin beyânî tefsîri husûsundaki girişimden başka birşey değildir. Kur'ân'ın kapalı lafzlarını titizce araştırmak, bağlamın delâletini dikkatlice düşünmek ve mu'ciz beyânî ifâdenin çağrışımına dikkat kesilmek yolunda bir ihtilâf çıktığında, Kur'ân metnini; gücüm yettiği ölçüde Arabca'nın rûhunu ve mîzâcını sezerek, her lafzda, hattâ her hareke ve vurguda bizzât Kur'ân uslûbunu hesâba katarak ve sâdece onu ölçü alarak anlamaya özellikle gayret ettim.

Bu tefsîr metodunda aslolan, –Üstâd'ımdan öğrendiğim üzere–, araştırmanın tek bir konuya hasredildiği mevzû'î [konulu] yaklaşımdır. Her birinin luğavî delâleti belirlendikten sonra, Kur'ân'da olanların hepsi bir araya getirilir ve onun lafzları ve uslûblarının genel kullanılışı rehber alınır. Bu metod, lafz veyâ âyetin Kur'ân'ın tamâmındaki genel bağlamından koparılarak,

Kur'ân'ın sûre sûre tefsîr edildiği bilinen yöntemden farklıdır. O yöntemde, Kur'ân lafzlarının delâletini rehber edinmenin veyâ uslûbî özelliklerini ve beyânî husûsîyyetlerini görmenin imkânı yoktur.

Ba'zı arkadaşlar, master ve doktora tezleri için seçmiş oldukları Kur'ânî konularda bu metodu başarıyla uyguladılar. Şimdi ben bu metodu, kendilerinde konu birliği olan ve çoğu İslâm da'veti için büyük esâslar ihtivâ eden Mekkî sûrelerden oluşan birtakım kısa sûrelere uygulamaya çalışacağım. Bu çalışmayla, "bilinen tefsîr yöntemi" ile bizim Kur'ân metnini i'câzî atmosferde ele alan, onun kelimelerinin kutsallığını metin yöntemlerinin bilinen kurallarının en hassâsıyla ölçen, dâimâ selef-i sâlihîn, "Kur'ân'ın bir kısmı, diğer kısmını tefsîr eder" –müfessirler bunu söylediler; ama ciddiye almadılar– şeklindeki sözlerine sarılan ve onun anlamını beyânî orijinalliğe zorla sokulan yabancı unsurlardan ve şâibelerden kurtaran "tümevarımsal yöntemi-miz" arasındaki farkı açıklamayı amaçladım.

Kur'ân araştırmalarında –beyânî ve fikhî– uzman olanlar, her şeyden önce onun metnini anlama ihtiyacımızın boyutunu göreceklerdir. Aynı zamânda onlar, bu çalışmanın, birçok tefsîr, luğat ve belâgat kitâbında haddi aşan yorumları veyâ zorlama ve uygun olmayan yaklaşımları, Kur'ân'ın hakemliğine başvurulduğunda Kur'ân'ın lafz ve ibârelerinin Kur'ân'ın kabûl etmeyeceği şeylere hamledildiğini ortaya koyduğunu göreceklerdir.

Tümevarımsal bir metodla araştırmanın ve bu muhteşem nazmda yerine başkasının geçemeyeceği bir lafz, ma'nâsını başkasının edâ edemeyeceği bir harf, hareke ve vurgu hakkında inceden inceye düşünmenin gösterdiği beyânî sırlara dâir benim gözümü kamaştırın şey, kuşkusuz onların da gözünü kamaştıracaktır.

Burada konuya dâir bütün örnekleri aktararak sözü uzatmak istemiyorum. Aynı şekilde bu çalışmanın ne etki meydana getireceğine veyâ onun hangi yankıyı doğuracağına dâir beklentiyi öncelemek de istemiyorum. Bu çalışma hakkındaki görüşler ne olursa olsun ve onun başarısındaki payı ne olursa olsun, bana ondan dolayı ulaşacağım sevâb yeter. Arab dilinin bu en büyük Kitâb'ına hizmeti tamâmladığım, seneleri onun esrârını [sırrlarını] düşünerek ve beyânî i'câzını fark ederek geçirdiğim takdirde; bir ders, bir algı ve bir anlayış olarak benim için daha faydalı birşey yoktur.

Biz bu Kur'ân'ı bir dağın üzerine indirseydik, elbette sen onu Allâh'ın haşyetinden başını eğmiş, çatlamış görürdün. Bu meseller var ya, Biz onları insânlar için darbediyoruz, ki tefekkür etsinler. (Haşr, 59/21)

Şa'bân 1381/Ocak 1962
Âişe ABDURRAHMÂN
Ayn Şems Üniversitesi
Arab Dili ve Edebiyatı Bölümü Hocası

BEŞİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

Bu kitâbın I. baskısı 1962 yılında yapıldı. Onunla berâber, Ayn Şems Üniversitesi'nde Arab Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyeliğini elde ettiğim çalışmalardan İbn Sîde'nin *Mu'cemu'l-Muhkem*¹ ve *Qiyemun Cedidetun li-Edebina'l-Arabî el-Qadîm ve'l-Mu'âsır*² isimli çalışmalarım vardı.

Üniversitedeki yüksek araştırmalarda Kur'ân-ı Kerîm'in muhkem nassı ve mu'ciz beyânı hakkında araştırma için metodik uygulamaya devâm ettim. Böylece beni Arab dilinde bizim için kaybolan sırlara, toplumsal problemlerimizin ve çağdaş hayatımızın sorunlarının bir çoğunun kesin çözümüne ulaştırdı.

O zamândan beri, Kur'ân'ın beyânî sırlarını düşünmekle meşgul olarak bu Kur'ân'ın hizmetiyle meşgul olmuştum. Bu bana, Kur'ân kitablığına; tefsîr ve i'câz, insân ve çağdaş problemler, İslâmî şahsiyet, Kur'ân ve çağdaş tefsîr konularında yedi kitâb sunma imkânı verdi.

Bu uzun müddet zarfında her ne zamân Arab üniversitelerine, uluslararası konferanslara ve kültürel toplantılara da'vet edilsem, bu Kur'ân'da doya doya içtiğim cömert bir kaynak buluyordum:

- *Menhecu't-Tefsîri'l-Beyânî* [*Beyânî Tefsîr Metodu*], Cezâyir, Ağustos 1963. Evkâf bakanı sayın Ahmed Tevfik el-Medenî'nin da'veti.
- *Müşkiletu't-Terâdufi'l-Luğavî fi Dav'i't-Tefsîri'l-Beyânî li'l-Qur'ân* [*Kur'ân'ın Beyânî Tefsîri Işığında Luğatte Çok An-*

¹ Bu kitâbın, Câmî'atu'd-Düveli'l-Arabiyye'nin neşrettiği 3. cildi 1958'de Kahire'de basıldı.

² Bu kitâbı, Kâhire'de önce Ma'hedu'd-Dirâseti'l-Arabiyye (1968), sonra Dâru'l-Me'ârif (1970) neşretti.

lamlılık Problemi], Uluslararası Müsteşrikler Konferansı, Hindistan, Yeni Delhi, Ocak 1964.

• *Kitâbu'l-'Arabîyyeti'l-Ekber* [*Arab Dilinin En Büyük Kitâbı*], Arab Edebiyatçıları Konferansı, Bağdâd 1965.

• *Tefsîru Sûreti'l-'Asr: Menhecen ve Tatbîqan* [*'Asr Sûresi Tefsîri: Metod ve Uygulama*], Küliyyetu'ş-Şerî'a, Bağdâd 1965.

• *el-Qur'ân ve Hurriyyetu'l-Îrâde* [*Kur'ân ve Îrâde Hürriyyeti*], Kültürel Toplantı, Kuveyt 1965.

• *Qazîyyetu'l-Îcâz* [*Îcâz Mes'elesî*], Kur'ân Haftası Sempozyumu, Câmî'atu Ummi Dermâni'l-İslâmiyye, Şubat 1968.

• *Îcâzu'l-Beyâni'l-Kur'ânî* [*Kur'ânî Beyânın Îcâzı*], Kur'ân-ı Kerîm'in nüzûlünden 14 asır geçtikten sonra Fas'taki kutlama programında yer alan "İslâm Âlimleri Sempozyumu", Fas, Rabat, Mayıs 1968.

• *Cedîdun mine'd-Dirâseti'l-Qur'âniyye* [*Kur'ânî Araştırmada Bir Yenilik*], Cezayir Yüksek İslâm Meclisi, Mayıs 1968.

• *el-Qur'ân ve Qazâya'l-Hurriyye* [*Kur'ân ve Hürriyyet Mes'eleleri*], Câmî'atu Ummi Dermâni'l-İslâmiyye'nin Kültürel Toplantısı, Hartûm, Atbere, el-Ubeyyiz, 1968.

• *Menhecu'd-Dirâseti'l-Qur'âniyye* [*Kur'ân'ı Araştırma Metodu*], Lahor Üniversitesi, Pakistan 1969.

• *el-Qur'ân ve Huqûqu'l-İnsân* [*Kur'ân ve İnsân Hakkları*], Abu Dabi, Nisan 1971.

• *min-Esrâri'l-'Arabîyye fi'l-Beyâni'l-Qur'ânî* [*Kur'ânî Beyânında Arabca'nın Sırları*], Beyrut Arab Üniversitesi, Mart 1972.

• *el-İsrâîliyyât ve't-Tefsîr* [*İsrâîliyyât ve Tefsîr*], Trablus, Lübnan, Mart 1972.

• *el-Qur'ân ve'l-Fikri'l-İslâmiyyi'l-Mu'âsır* [*Kur'ân ve Çağdaş İslâm Düşüncesi*], İslâm Kültür Merkezi, Beyrut 1975.

Allâh bana ni'metini ihsân etti de, 1970'ten bugüne kadar Karaviyyîn Üniversitesi'ndeki Kur'ânî araştırmalarımı tamâmladım.

el-İcâzu'l-Beyânî isimli kitâbım, Rabat'taki Dâru'l-Hadîsi'l-Haseniyye'deki Kur'ân ilmleri hakkındaki derslerimden oluşmaktadır.

et-Tefsîru'l-Beyânî isimli kitâbım ise, Fas'taki Külliyyetu'ş-Şerî'a'daki konferanslarımdan oluşmaktadır.

Üstâdımız İmâm el-Hûlî'nin değerli kitâbı *Menâhîcu Tec-dîd*'de açıkladığı medodun kurallarını burada özetlemekte bir sakınca görmüyorum:

1) Bu metotta aslolan, İslâm'ın Kitâb'ından anlaşılacak istenen şeyi mevzû'î [konulu] olarak ele almaktır. Araştırılan konu hakkında muhkem Kitâb'da bulunan sûre ve âyetleri bir araya getirmekle başlanır.

2) Metin hakkındaki şeyleri anlamak:

Zamân ve mekânın şartlarını öğrenmek için konuyla ilgili âyetlerin nüzûl sırasına konulması. Yine âyetin nüzûlüyle yakın ilişkisi olması bakımından rivâyetler dikkate alınmalıdır. Fakat âyetin nüzûlü hakkındaki özel sebebin değil, lafzın umûmunun i'tibâra alınması gerektiği gözden kaçırılmamalıdır. Çünkü sebep-i nüzûl, 'eğer o sebep olmasaydı bu âyet inmeyecikti' anlamında hükmî veyâ nedensel bir sebep değildir. Esbâb-ı nüzûl hakkındaki ihtilâf, genellikle âyet veyâ sûrenin nüzûlü döneminde yaşayanların, âyetin nüzûl sebebinin anladığı veyâ öyle zannettiği bir sebebe bağlamasına dayanmaktadır.

3) Lafzların delâletlerini anlamak:

Arabca'yı Kur'ân luğati olarak kabûl ediyoruz. Bu yüzden kelimenin hissî ve mecâzî olarak muhtelif kullanımlarındaki Arab-

ca hissini bize veren luğavî kök delâletini araştırıyoruz. Sonra lafzın Kur'ân'daki bütün sığalarını araştırmak, âyet veyâ sûre içindeki özel bağlamını ve Kur'ân'ın tamâmındaki genel bağlamını düşünmek sûretiyle Kur'ânî delâletini kavramaya çalışıyoruz.

4) İbârenin sırrlarını anlamak:

Metnin ifâde ve rûh olarak taşıdığı anlama sarılarak, muhkem Kitâb'daki bağlamına başvuruyoruz. Müfessirlerin görüşlerini buna arz ediyoruz; onlardan metnin kabûl ettiklerini kabûl ediyoruz ve tefsîr kitâblarına sokulan İsrâiliyyât sokuşturmalarından, mezhebî akım şâibelerinden ve yorum [te'vîl] bid'atlerinden uzak duruyoruz.

İ'râb ve beyânî sırrlar husûsunda, mübîn ve muhkem Arabca bir kitâb olan Kur'ân'ı hakem ta'yîn ediyoruz. Nahivcilerin ve belâgatcilerin kâidelerini Kur'ân'a arz ediyoruz; yoksa Kur'ân'ı onlara arz etmiyoruz. Metin ve bağlam sarîh [açık] olduğu zaman, nahiv ilminin kâidelerini ve belâgat ilmlerinin kurallarını doğrultmak için selef âlimlerinin te'villerini almıyoruz. Çünkü Kur'ân, saf orijinallik ve beyânî i'câz konusunda en yüksek zirvedir. Kur'ân, en fasîh metinlerin rivâyetinin ma'rûz kaldığı tahrîf veyâ uydurma şâibesinin en küçük bir yolla bile karışmadığı mevsûk bir metindir. Sonra, te'vîlin cevâz verdiği şeyi mümkün kılmak için şiirden delîller getirmek zorunlu değildir.

Mısır'da üniversitenin Arab dili bölümünde araştırmalarımı yaparken, Kur'ânî beyânla Arabca ilmleri sağlamlaştırmaya gayret etmiştim. Zirâ Karaviyyîn Üniversitesi'ndeki Kur'ânî araştırmalarımda İslâmî ilmleri luğat ve beyân olarak Arabca ile sağlamlaştırmaya çalışmıştım. Çünkü İslâm fıkıhı araştırmacısının Arabca ilmlerinde uzman olmaması uygun değildir. Aynı şekilde Kur'ân ve İslâm ilmlerinde dirâyet olmaksızın da, Arabca'da uzman olması mümkün değildir.

En köklü İslâmî üniversitelerde Kur'ânî araştırmalarımı yaptığım bu verimli dönemde, kendilerine eşlik ettiğim yüksek eğitim yapan çocuklarımın yüksek ilmî dereceler elde ettikleri araştırmalarında ilmî birikimimi uygulamak nasib oldu. Allâh, onlardan ba'zılarını genç İslâm âlimlerinin seçkinleri olarak ilmî hayâta kazandırmayı bahşetti. Onlardan Kur'ânî araştırmaları seçenler şunlardır:

- Abdusselâm el-Kenuvni: Tetvân Usûli'd-Dîn Fakültesi'nde öğretim üyesi. İlk tezini, *el-Medresetu'l-Qur'âniyye fi'l-Mağrib mine'l-Feth ilâ İbn 'Atiyye* [Mağrib'de Kur'ân Medresesi, Fetihden İbn Atiyye'ye Kadar] konusunda verdi. Şimdi Ebû Abdillâh b. Ebî Zemîn'in *Muhtasarı Tefsiri Yahyâ b. Sellâm* isimli eserini –tahkik ve araştırma– doktora tezi olarak hazırlıyor.
- Abdulkebîr el-Medğurî: Fas'ta Külliyyetu'ş-Şerî'a'da öğretim üyesi. Benim danışmanlığımda, *en-Nâsih ve'l-Mensûh li'l-Qâdi Ebî Bekr b. el-'Arabî* isimli doktora tezini –tahkik ve araştırma– tamamladı.
- Muhammed er-Râvendî: Dâru'l-Hadîsi'l-Haseniyye'de öğretim üyesi. *es-Sahâbetu'ş-Şu'arâ'* [Şâir Sahâbîler] isimli değerli tezine danışmanlık yaptım. Bu tezde o, İslâm ve şiir mes'elelerini anlamamızı sağladı ve nübüvvet medresesinin öğrencileri olan ilk İslâmî neslin şâir sahâbîleri hakkında doğru bilgiler vermeden önce, bu konuda araştırmacıların yaptıkları hatâları düzeltti. Aynı tabakada olan bu şâir sahâbîlerin sayısı 400 civârındadır.

Bu dönemde köklü Ezher Üniversitesi'ne geçtim ve Ezher'de müderrise olan kızım Suheyr Muhammed Halife'nin iki tezine refâkat ettim:

- *eş-Şevâhidu'l-Qur'âniyye fî Kitâbi Sibeveyh* [Sibeveyh'in Kitâbında Kur'ânî Şâhidler]: Bu teziyle Ezher'de üstün başarıyla master derecesine ulaştı.

BEŞİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

- eş-Şevâhidu'l-Qur'âniyye fî Kitâbi Muğni'l-Lebîb li-İbn Hişâm [İbn Hişâm'ın "Kitâbu Muğni'l-Lebîb"inde Kur'ânî Şâhidler]: Bu teziyle, 12.7.1977 târihinde en yüksek dereceyle doktora unvânını kazandı. Tez jürisi, bu eserin Ezher Üniversitesi tarafından basılmasını tavsiye etti.

Hidâyet ettiği, kolaylaştırdığı ve yardım ettiği şeylerden dolayı hamd ve minnet Allâh Teâlâ'yadır.

O'na tayyib kelimeler yükselir, onları da amel-i sâlih yükseltir. (Fâtır, 35/10)

Rabat, Ramazân 1397/Eylül 1977
Âişe Abdurrahmân
Karaviyyîn Üniversitesi
Yüksek Kur'ân Araştırmaları Hocası